

Kísérletek a dél-dunántúli roma/cigány népesség közép fokú oktatásának előremozdítására

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy a Baranya–Somogy–Tolna megyében élő roma/cigány nemzetiségű népesség közép fokú oktatásának előmozdítására létrehozott intézményeket bemutassam. Három különböző modell ismertetése által nem titkolt szándékom meggyőzni olvasóimat arról, hogy Magyarország más régióiban hasonló típusú oktatási formák bevezetése igencsak időszerű, aktuális oktatáspolitikai kihívást jelent.

A magyarországi roma/cigány népességgel kapcsolatos kihívások felvázolását követően a Dél-Dunántúl regionális sajátosságait jellemzem, majd a rendelkezésemre álló adatok alapján érzékeltetem a tárgyalt etnikum közép fokú oktatásának szükségességét. Az e kihívás megoldására létrejött oktatási intézmények közül legrészletesebben a pécsi Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium munkáját ismertetem, összehasonlítva azt a mánfai Collegium Martineummal, illetve a régió több kistéleplülésén működő Kis Tigris Gimnázium és Szakiskola intézményeivel. Írásom zárásaként két olyan nemzetiségi nyelvet tanító kollégával készített interjú részleteiből idézek, akik egykori diákként, néhány éve ifjú pedagógusként tagjai a Gandhi Gimnáziumnak.

A magyarországi roma/cigány népességgel kapcsolatos jellegzetességek kutatása napjainkban sajátos kihívás elé állítja a téma iránt érdeklődőket. Mivel a személyiségi jogok védelmének okán nem tudható meg a magyar állampolgárok nemzetisége, a problematika vizsgálatakor csupán régebbi kutatások eredményeire támaszkodhatunk. Jellemző a témával foglalkozó közbeszédben, hogy összekeveredik egy faji, etnikai kérdés egy szociális problematikával, hiszen az érintettek jelentős hányada társadalmunkban marginális helyet foglal el. Semmiképpen nem szándékozom tehát az alábbiakat a cigányság egyetemes markereiként megfogalmazni.

A legfontosabb, s máig tisztázatlan kiindulópont, antagonisztikus módon ugyanakkor a kérdéskör alapja is tehát, hogy valójában kik tekinthetőek ezen önmagában is heterogén csoport reprezentánsainak. Ladányi és Szelényi megkísérli ugyan e problematika tisztázását,¹ a kérdéskör azonban több ponton eltérő meg-

¹ Az önidentifikáció megbízhatatlan statisztikai változó, ugyanakkor a társadalmi környezet vélekedése alapján hozott besorolás személyiségi jogokat sérthet. E kérdéskör vizsgálhatóságának kihívásairól lásd bővebben: Ladányi János és Szelényi Iván, Ki a cigány? <http://www.mtapti.hu/mszi/20014/ladanyi.htm> (letöltve az internetről 2007. március 18.).

ítélések alá eshet – azaz objektíven mérhetetlen. Hivatalosan a Magyarországon élő romák/cigányok száma 190 ezer,² becslült számuk különböző kutatók szerint 400-600 ezer fő.³

A roma/cigány terminus használata szintén egy vitás kérdéskör áthidalása miatt tűnik ésszerűnek. A magyarországi cigány csoportok ugyanis önmagukat részben romának (oláh cigányok), részben cigánynak (romungrók, beások) nevezik⁴ – különböző okokból kifolyólag kinek-kinek más kifejezés elfogadható.

A nevezett etnikummal összefüggésben napjainkban leginkább kutatott területek a demográfiai, szociális, egészségügyi helyzet, az iskolázottság, a területi elhelyezkedés, valamint a munkaerő-piaci sajátosságok kérdései. E mutatókat röviden jellemezve elmondható,⁵ hogy a roma/cigány nemzetiségűek korösszetétele a többségi társadalométól eltérő szerkezetet mutat, mivel viszonylag magas a termékenysége és a halandósága, átlagéletkora azonban tíz évvel rövidebb, mint a többségi társadalomé. A jellemzően rossz egészségügyi mutatók a szegénység-faktor következményei – bár e tekintetben a nevezett etnikumon belül akár húszszoros jövedelmi különbség is kimutatható –, a településszerkezeti sajátosságokkal, hátrányokkal összefüggésben pedig szignifikáns a munkanélküliek aránya. Jelentős részük „mélyen a létminimum alatt él, iskolázatlanok, szakképzetlenek. Érdekvédelmi és kulturális szervezeteik, önkormányzataik egyedül képtelenek megoldani a problémáikat. Szegénységük újratermelődik”.⁶

Amint azt Cserti Csapó is megállapítja,⁷ a rendszerváltozás idején két gazdasági folyamat miatt került különösen nehéz helyzetbe a Baranya–Somogy–Tolna vidékén élő roma/cigány népesség. Az egyik a Mecsek-környéki szénbányászat, a másik a mező- és erdőgazdasági termelés és a ráépülő fafeldolgozó ipar összeomlása. E folyamatokkal összefüggésben megingott a szakmunkásképzés – az az intézménytípus, mely a feltörekvő roma/cigány etnikum számára a társadalmi mobilitás első fokát jelentette. A régió helyzetét tovább súlyosbították a jugoszláviai háború következményei.

Természetesen e folyamatok a Dél-Dunántúl minden lakosát negatívan érintették, a tárgyalt etnikum azonban nem rendelkezett elegendő tőkével a leszakadás megállításához sem gazdasági, sem kulturális értelemben. A rendkívül rossz infrastruktúrájú aprófalvas településszerkezet e hátrányok megerősítéséhez még inkább hozzájárult.

² KSH, 2001

³ Babusik Ferenc, „Magyarországi cigányság – strukturális csapda és kirekesztés,” *Esély* (2007): 1. szám 3-23.

⁴ Pálmainé Orsós Anna, „Kutatási lehetőségek a romológia területén”. Kézirat. (2006): PTE BTK NTI Oktatás és Társadalom Doktori Iskola

⁵ A 3. lábjegyzetben hivatkozott Babusik tanulmány gondolamenetét követve

⁶ Koltai Dénes, „A felnőttoktatás feladatai,” *Educatio*, (1999): 1. szám 14-21.

⁷ Cserti Csapó Tibor, „A cigány népcsoport iskoláztatása a Dél-Dunántúlon,” (2003): *Iskolakultúra*. 12. szám 96-101.

1. táblázat:

A cigányság iskolai végzettsége korcsoportok szerint 1993-ban (%)⁹

<i>Életkor</i>	<i>0 oszt.</i>	<i>1–7 oszt</i>	<i>8 oszt.</i>	<i>Szaktanárs- képző/ szakképző</i>	<i>Szakközép- iskola/ gimnázium</i>	<i>Főiskola/ egyetem</i>
14– 19	1,5	32,4	55,3	10,4	0,4	0,0
20– 29	1,7	22,4	59,7	14,5	1,7	0,0
30– 39	4,6	32,5	47,4	12,5	2,5	0,3
40– 49	10,1	39,7	40,8	7,4	1,4	0,6
50– 59	32,0	42,3	20,5	3,7	1,4	0,2
60– 69	39,6	51,2	6,4	2,1	0,4	0,4
70–	50,9	40,2	7,8	1,0	0,0	0,0

Az 1. táblázat adataiból látható, hogy az összeírás évében a harminc év alatti roma/cigány származásúak körében felsőfokú végzettséggel egyáltalán nem rendelkezett a vizsgált populáció. A főiskolát illetve egyetemet végzetek aránya a 40–49 év közöttiek körében volt a legmagasabb, ott is csupán 0,6%. A 14–19 év közöttiek között 1,5%-ban regisztrált azok aránya, akik egyáltalán nem vettek részt szervezett oktatásban, e mutató a 40–49 évesek körében 10% feletti. Megállapíthatjuk, hogy a romák/cigányok iskolázottsági mutatóinak javítását megcélzó intézmények nem elégedhetnek meg a nappali tagozaton középiskolás korosztály elérésével. A Kemény, Havas és Kertesi által vizsgált 14–49 éves tárgyalt populációra legjellemzőbb iskolai végzettség a befejezett általános iskolai nyolc osztály volt. Szakközépiskolai illetve szaktanárs végzettséggel a 20–29 évesek rendelkeztek a legmagasabb arányban (14,5%), az érettségi vizsgát tettek a 30–39 évesek körében a legmagasabb (2,5%).

Kertesi Gábor, a roma/cigány oktatás témájával foglalkozó közgazdász az Élet és Irodalom hasábjain is kiemeli, hogy e populáció oktatásán belül az egyik legneuralgikusabb pont a középiskolai továbbtanulás kérdése, mivel az érintettek hátránya ezen a ponton a legnagyobb. Felveti, hogy mivel „a rendszerváltás utáni magyar társadalom egyik legnagyobb jelentőségű vívmányát az érettségit adó középiskolák tömeges elterjesztésével – és ezzel az egyetem felé vezető utak széles

⁸ Számos írás foglalkozik napjainkban a tárgyalt etnikum iskolázottsági jellegzetességeivel – tanulmányomban az egyik legtöbbet hivatkozott kutatás eredményeit ismertetem.

⁹ Kemény István et al., „Országos reprezentatív vizsgálat 1993-94. Az MTA Szociológiai Intézetének beszámolója,” in *Periférián – Roma szociológiai tanulmányok*, szerk. Vajda Imre (Budapest: Ariadne Kulturális Alapítvány, 1997), 73.

körü demokratizálásával – érte el, úgy a leszakadó rétegek hátrányai is itt mutatkoznak meg a legélesebben. Ez az a törésvonal, ahol a mai magyar társadalom kettészakad – a tudáshoz és az emberhez méltó élet lehetőségeihez hozzájutó fiatalokra, illetve azokra, akik a tudás lehetőségétől meg vannak fosztva, s ezért tartós szegénységre és társadalmon kívüliségre ítéltetnek”.¹⁰

E megállapítás is alátámasztja azt a személyes meggyőződésemet, miszerint az e probléma orvoslására létrejött pécsi Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium, a mánfai Collegium Martineum, illetve a régió több kistélepedésén működő Kis Tigris Gimnázium és Szakiskola létezése a hazai oktatáspolitikai nemzetközi szinten példaértékű sikereként könyvelhető el. Ezen intézményeket létrejöttük sorrendjében mutatom be, különös tekintettel a vizsgáldásom fókuszában álló¹¹ Gandhi Gimnázium tevékenységére.

A pécsi Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium létrejöttének törvényességi keretei, társadalmi szükségszerűsége, az intézmény néhány szignifikáns jellemzője

A honi Parlament 1993. július 7-én szavazta meg a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényt. Mérföldkő e dátum a tárgyalt etnikum életében, hiszen hazánkban ezen intézkedés által lettek biztosítottak a törvényi alapok a roma/cigány nemzetiségi közoktatási intézmények létrehozására.

A Gandhi Alapítványt 1992-ben független értelmiségiek és roma/cigány szervezetek alapították meg azzal a céllal, hogy az oktatás eszközeivel segítsék elő e népcsoport beilleszkedését, és hogy létrehozzanak egy roma/cigány gyermekeket oktató középiskolát, amelyet további hasonló középfokú oktatási intézmények sora követhet. Az alapítvány Pécsen elindította a Gandhi Gimnáziumot és Diákotthont. Miután a Magyar Köztársaság Kormánya az 1068/1995. számú kormányhatározattal az alapítványi célokat közzeladatnak ismerte el, államilag deklarálta a program és a roma/cigány nemzetiségi iskolahálózat megteremtésének társadalmi fontosságát. A kormány egyben határozatot hozott a Gandhi Közalapítvány létrehozásáról is, amit az tett szükségessé, hogy az igen nagy mértékű költségvetési támogatás felhasználása ellenőrizhetővé váljon.

A Gandhi Gimnázium legfontosabb, alapító okiratában deklarált célja, hogy középtávon kinevelődjék egy néphez kötődő jelentős számú roma értelmiségi

¹⁰ Kertesi Gábor, “A társadalom peremén 1.,” Élet és irodalom (2005), <http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=PUBLICISZTIKA0520&article=2005-0522-2134-27IFTB> (letöltve az internetről 2006. május 17.)

¹¹ Ph.D. tanulmányaimat a PTE BTK NTI Oktatás és társadalom Doktori Iskolájának Nevelés-szociológia Alprogramán, Romológia és Nevelésszociológia Specializációkon egyaránt folytatom. Kutatásom tárgya a Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium társadalmi integrációban betöltött szerepe.

réteg, amely képes újjászervezni a széthullott cigányközösségeket. Intézményi cél továbbá, hogy az iskola kisugárzó hatása révén megváltozzanak azok az uralgó nézetek, amelyek szerint a cigányok kevésbé taníthatók, és kevésbé képesek iskolai sikereket elérni.¹²

A középiskola a fent leírt törvényes keretek biztosítását követően 1994-ben kezdte el működését, az intézmény azóta munkálkodik a magyarországi cigány lakosság esélyegyenlőségének biztosításán az oktatás csatornáján keresztül. Beiskolázási körzete országos, bár tanulóink zöme a dél-dunántúli régióból kerül ki: Baranya, Somogy és Tolna megye településeiről.

Az itt tanuló diákok – nappali tagozaton mintegy 200–230 fő – többségét beás származású romák alkotják, alacsonyabb az oláh nemzetiségű tanulók aránya annak köszönhetően, hogy az intézmény fő beiskolázási körzetében a beás nyelvet beszélők magasabban reprezentáltak, mint az ezen dialektust beszélők az ország más területein. E tény azt az érdekes helyzetet is magával hozza, hogy a roma népességen belül országos méreteket tekintve kisebbségként artikulálódó beás kultúra képviselői intézményünkben többségi státuszt mondhatnak magukéinak. Hasonlóképpen a többségi társadalomból kikerülő magyar nemzetiségű tanulók a Gandhi Gimnáziumban kisebbségi helyzetet vállalnak fel – bár részvételi arányuk a Felnőtt Tagozaton mintegy 50%-os. A diákok többsége aprófalvas községek lakója, mely területek jellemzője az infrastrukturális elmaradottság, a munkanélküliség magas aránya, és a társadalmi szegregáció regionális megjelenése.

A Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium internátus, boarding school jellegű intézmény, mely a cigány/roma származású fiatalokat főként a dél-dunántúli régió településeiről „begyűjtve” működik. A bentlakásos forma előnyei, hogy a diákok számára a tanulás feltételeinek biztosítása egységesen adott, iskolai szocializációjuk színtere homogén. Hátrány az elszakítottág a mikrokozmosztól, a családtól, rokonoktól, ismerősöktől.

A nappali tagozat az iskola indulásakor hat és fél éves programot kínált az ide jelentkező fiataloknak, csaknem másfél évtizedes működése után ma már csupán az Arany János Tehetséggondozó Programban tanulók számára öt évfolyamos a képzés, a diákok többsége négy évfolyamos gimnáziumi tanulmányokat folytat. A folyamatos pedagógiai innováció a struktúraváltás mellett a tanári kar nagymértékű fluktuációjával is együtt jár, az érettségi vizsgát tevő tanulók számának növekedéséből azonban mindenképp az intézmény eredményességének, hatékonyságának fejlődésére következtethetünk.

¹² <http://www.gandhi-gimn.sulinet.hu> (letöltve az internetről 2007. február 13.).

2. táblázat:

A Gandhi Gimnáziumban érettségizett tanulók létszámának változása (nappali tagozat)¹³

Tanév:	1999/2000	2006/2007
Érettségizők száma:	18 fő	45 fő

2002 szeptemberétől szükségszerű intézményi fejlesztésként, innovációként jött létre a Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium Felnőttoktatási Tagozata. E tagozaton gimnáziumi képzést adó, roma felzárkóztatást folytató oktatási forma mind az esti, mind a levelező formában – az előzetesen befejezett tanulmányok függvényében – három illetve négy évfolyamos (két évfolyamos képzés csupán a tagozat indulásakor egy osztály esetében valósult meg). A tagozat mindenkori tanulói létszáma 150–200 fő között ingadozik.

3. táblázat:

A Gandhi Gimnázium Felnőttoktatási Tagozatán érettségiző tanulók létszáma¹⁴

Tanév:	2003/2004	2005/2006	2006/2007
Érettségizők száma:	22 fő	34 fő	59 fő

A 2. és 3. táblázat adatait egybevetve láthatjuk, hogy míg az intézmény első érettségi vizsgát adó évében, 2000-ben 18 fő kapott a felsőoktatás felé kaput nyitó dokumentumot, addig folyó év során az érettségi vizsgára jelentkezettek száma 104 fő.

Más típusú modellt valósít meg az 1996 nyarán magyarországi és külföldi egyházi személyek és magánszemélyek által alapított mánfai kollégium. Míg a Gandhi Gimnázium nemzetiségi oktatást biztosít diákjai számára, addig ez az intézmény – Közép-Európában máig egyedülállóan – a hátrányos helyzetű roma/cigány fiatalok számára az integrált oktatás biztosításához járul hozzá, mivel a kollégium lakói – egyidejűleg csaknem ötven fő – különböző középosztálybeli fiatalok által látogatott oktatási intézmények tanulói.¹⁵

A 2006/2007. tanévtől a kollégium keretei között működik a „Három Megye Tanoda” másfél éves program, melynek első fázisában tehetségkutatás folyik. A fő cél itt is a hátrányos helyzetű, főként roma/cigány származású fiatalok integrált oktatásának támogatása.¹⁶

¹³ Dezső Renáta Anna, „*Úgysem lesz belőletek semmi...?! A pécsi Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium Felnőttoktatási Tagozatának innovatív szerepe a társadalmi integrációban. Záródolgozat.* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Közoktatási Vezetőképző Intézet, 2007)

¹⁴ ld. 13. sz. lábjegyzet

¹⁵ <http://www.kollegium-martineum.hu/index.php?id=1> (letöltve az internetről 2007. 05. 16.)

¹⁶ <http://dunantulinaplo.hu/index.php?apps=cikk&d=2006-05-03&r=2312&c=510858> (letöltve az internetről 2007. 05. 16.)

A fennállásának 11. tanévében járó intézmény mind ez idáig mintegy 200 fő számára adta meg a támogatást a továbbtanuláshoz, a munkaerőpiacon történő elhelyezkedéshez, a felmenők sorsörökségének leküzdéséhez.¹⁷ Az egyetlen eredményekről beszámoló írásos forrás¹⁸ állítása szerint „a legelső évben 9 diák közül 7, az első három évben az érettségizettek 50–80%-a” tanult tovább.

Ez az intézmény jelenti a célközönség szempontjából minden bizonnyal legkényelmesebb modellt, mely „házhoz viszi” az oktatást (fenntartási költsége ugyanakkor éppen ezért valószínűsíthetően a létező modellek között a legmagasabb). Bár az iskola hivatalos székhelye Komló, óráit Alsószentmártonban, Pettenden, Sellyén és Gilvánfán is lehet látogatni.

Az iskola működését a 2004/2005 tanévben kezdte meg, alapítója és fő fenntartója a Tan Kapuja Buddhista Egyház. Az intézmény alapító okiratának¹⁹ tanúsága szerint az iskola folytat felnőttoktatást, általános és középfokú oktatást, nappali, esti és levelező formában egyaránt. Létezik itt felzárkóztató oktatás, nyelvvoktató (beás) cigány nemzetiségi és etnikai oktatás, képesség-kibontakoztató felkészítés és integrációs felkészítés. A szakmai középfokú oktatás keretei között felmenő rendszerben a 2005/2006 tanévtől a falusi vendéglátó, a 2006/2007 tanévtől az ABC-eladó, a vendéglátó eladó, a számítástechnikai szoftverüzemeltető, a kereskedelmi technikus, valamint a pénzügyi számviteli ügyintéző szakmák tanulhatóak.

Az intézménybe 300 tanuló vehető fel felmenő rendszerben. 2005. augusztusában érvényes nyilvántartás szerint²⁰ ez 150 főt jelentett, akik közül 60 nappali középiskolás, 20 szakképzésben résztvevő diák, 25 fő nappali felzárkóztató képzésben részesül, 45 fő esti középiskolás volt. Az iskola a tanulókat korosztályuk és igényeik szerint nappali, esti illetve levelező munkarendben látja el. A kliensek életkori skálája a képzési kínálatnak köszönhetően széles – akárcsak a Gandhi Gimnáziumban –, akad itt 15 és 50 éves diák egyaránt.

Gandhi Gimnázium két nemzetiségi nyelvtanáráról is elmondható, hogy nemrég még diákként jártak az intézménybe – mindketten a nappali tagozat első évfolyamán tettek érettségi vizsgát. Diáktársaik nem hivatalos tutoraiként már középiskolásként is tevékenykedtek, majd az érettségi vizsgát követően egyikük pedagógiai asszisztensként dolgozott a gimnázium nappali tagozatán egy tanéven keresztül; a másik ifjú pedig különféle tréningek tartásával „dolgozta magát vissza” a gimnáziumba. Tanárként 2003 szeptemberétől alkalmazza őket egykori iskolájuk: beás, illetve romani (lovári) cigány nyelveket oktatnak alma materük

¹⁷ Harmat József: Tíz éves a mánfai Collegium Martineum című, 2006-ban született írásában „több mint 170 főt” említ – <http://www.collegium-martineum.hu/storage/rolunkirtak/T%EDz%20%E9ves%20CM.rtf> (letöltve az internetről 2007. 05. 16.)

¹⁸ Ld. 14. sz. lábjegyzet

¹⁹ <http://www.kistigris.hu/alapitookirat.pdf> (letöltve az internetről 2007. 05. 16.)

²⁰ Ld. 19. sz. lábjegyzet

nappali és felnőttoktatási tagozatán egyaránt. A beás nyelvet tanító fiatalember a tanulás-módszertani tréningek megtartásában is aktívan közreműködik.

Egykori diáktársaik a nappali tagozaton könnyen elfogadták őket tanár szerepben, hiszen többük számára diákként is valamiféle segédtanárként funkcionáltak. Úgy érzik, volt tanáraik is elismerik őket kollégaként – bár akadt, akinél ez egy kis időt vett igénybe, s csupán némi „szakmai bizonyítást” követően alakult így.

A felnőttoktatási tagozaton szinte minden diákjuk idősebb náluk. Egyikük számára ez nem probléma, hiszen ő az általa tanított nemzetiségi nyelvet más kezek közt is oktatta már, esetenként három-négy diplomával rendelkező, posztgraduális képzésben résztvevő tanulóknak is. Neki még olyan felnőtt tanulója is akadt, aki tisztelete jeléül igyekezte magázni²¹ ifjú tanárát. A másik kérdezett munkája során nem a tiszteletet, hanem a diákjai részéről támasztott komoly elvárásokat észrevételezi leginkább. Mindketten úgy gondolják, hogy „minden tanár akarva-akaratlanul is minta”: amennyiben tehát mintának látják magukat, az nem kuriózum voltukból – nemzetiségi nyelvet oktató cigány/roma származású fiatal pedagógus –, sokkal inkább tanári identitásukból fakad.

E két fiatal életpályája minden kétséget kizárólag azt példázza, hogy léteznek sikeres kísérletek a dél-dunántúli roma/cigány népesség középfokú oktatásának előremozdítására. Pályájuk minta értékű abban a tekintetben, hogy a magyarországi roma/cigány népesség iskolázottsággal kapcsolatos jellegzetességei a 2005–2015-re meghirdetett roma integráció évtizede alatt pozitív irányba változhatnak.

E kérdések a roma/cigány oktatáspolitikában talán a legalapvetőbbek, leginkább hangoztatottabbak. Forray R. Katalin a *Mindentudás egyetemén* „Együtt vagy külön? Cigányok, romák, magyarok és az iskola” címmel megtartott előadását az alábbi gondolatmenettel kezdte: „Évszázadok óta együtt élünk – vagy csak egymás mellett? Egymásra vagyunk utalva, cigányok és nem cigányok, közös a felelősségünk is, hogyan boldogulunk. Ebben a kapcsolatban a magyar társadalom az erősebb fél, de a roma közösségek is felelősek magukért, gyermekeikért. Elsősorban az iskolán múlik, hogy ki tudnak-e törni a cigány gyermekek tömegei a mélyszegénységből, lesz-e jól képzett, erős, öntudatos roma középréteg. És végül, vajon a cigány, roma gyermekek, fiatalok tudásszintjéhez, kultúrájához alkalmazkodó külön iskolák vagy a közös, integrált oktatás-nevelés visz közelebb a sikeres társadalomhoz?”²²

²¹ Ez a beszédforma azért okozott nehézségeket a tanórai kommunikációban, mert a kolléga által oktatott romani dialektusban, a lovári nyelvben kizárólag tegeződő formulák (u.n. T-terms) léteznek.

²² Forray R. Katalin. „Együtt vagy külön? Cigányok, romák, magyarok és az iskola” Előadás, *Mindentudás Egyeteme*, Budapest, 2005. november 21. <http://www.mindentudas.hu/forray/index.html> (letöltve az internetről 2006. május 11.)

Véleményem szerint mindkét képzési formának helyet kell adni a mai magyar oktatásügyi palettán. Az általam bemutatott intézmények életképessége is alátámasztja e nézetemet, hiszen e különböző modellek jól megférnek egymás mellett a dél-dunántúli régióban.

Hiszem, hogy a közeljövőben sor kerül hazánk más térségeiben is roma/cigány nemzetiségi gimnáziumok, középiskolák, szakiskolák, kollégiumok, tanodák létrehozására. Amennyiben ez irányú bizakodásom oktatáspolitikai döntésekkel párosul, s megvalósulnak további roma/cigány nemzetiségi képzések, a jelen tanulmányomban ismertetett oktatási központok releváns modellintézmények szerepét fogják betölteni.

DEZSŐ RENÁTA ANNA